

ČO BUDE OBEHOVÉ HOSPODÁRSTVO ZNAMENAŤ PRE BEZPEČNOSŤ A OCHRANU ZDRAVIA PRI PRÁCI (BOZP)?

Zhrnutie prehľadu štyroch scenárov výhľadu

Súvislosti

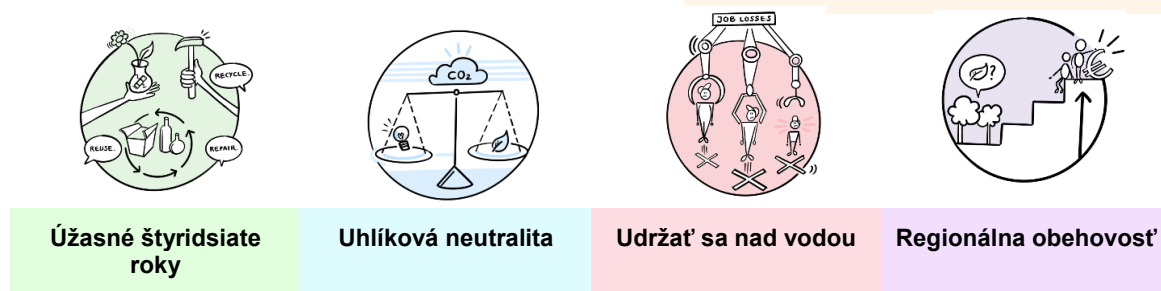
Súčasná Európska komisia svojou kľúčovou politickou iniciatívou nastavila kurz Európy smerom k zelenej budúcnosti: Európska zelená dohoda z roku 2020 je zameraná najmä na dosiahnutie klimatickej neutrálnosti Európy do roku 2050¹. Jedným z jej základných prvkov je nový akčný plán EÚ pre obehové hospodárstvo², rozšírenie balíka predpisov o obehovom hospodárstve z roku 2015³. „Uzatváranie kruhu“ s cieľom udržať spotrebu zdrojov v rámci možností planéty má mnohé významné politické a regulačné dôsledky, ktoré rôznym spôsobom ovplyvnia budúce pracovné miesta a majú širokú škálu vplyvov na bezpečnosť a ochranu zdravia zamestnancov.

V rámci svojej úlohy zaisťovať bezpečné a zdravé pracovné podmienky v EÚ Európska agentúra pre bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci (EU-OSHA) už niekoľko rokov pri analýze, príprave a šírení informácií o možných budúcich výzvach pre bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci (BOZP) uplatňuje prístupy výhľadov. Tento dokument je súčasťou nového cyklu výhľadov, v ktorom sa používajú štyri scenáre na skúmanie vplyvu zavedenia obehového hospodárstva na BOZP. Hlavnou úlohou scenárov je podnecovať dialóg a úvahy o budúcich možnostiach; ukazujú nám alternatívne cesty do budúcnosti a znázorňujú širokú škálu možného vývoja, aký si dokážeme predstaviť. Ich cieľom nie je predvídať, čo by budúcnosť mohla či nemohla priniesť, a nie sú konečným výsledkom projektu. Sú skôr prvým krokom k ďalšej fáze zapojenia zainteresovaných strán, v ktorej sa bude hlbšie uvažovať o tom, čo výsledky znamenajú pre dnešný výskum, iniciatívy a tvorbu politík v oblasti BOZP.

Európske obehové hospodárstva v roku 2040: štyri scenáre

Pre tento projekt boli vytvorené štyri scenáre s pohľadom na Európu v roku 2040 (pozri obrázok 1). Predstavujú výsledky politických rozhodnutí prijatých v ďalšom desaťročí: v každom z prípadov bolo obehové hospodárstvo zavedené a vyvíja sa odlišným spôsobom a vplyvy scenárov na svet práce a BOZP sa značne líšia.

Obrázok 1: Prehľad štyroch scenárov

Pre každý scenár sa vytvoril príbeh opisujúci, ako bude vyzerieť svet v roku 2040⁴. Jeho hlavné aspekty sa nachádzajú v ďalšom texte.

¹ Pre viac informácií aj o akčnom pláne Európska zelená dohoda pozri COM (2019).

² Pre viac informácií o akčnom pláne EÚ pre obehové hospodárstvo pozri Európska komisia (2020).

³ Pre viac informácií o balíku predpisov o obehovom hospodárstve pozri COM (2015).

⁴ Viac informácií o týchto štyroch scenároch sa nachádza v záverečnej správe v našej vyhradenej [internetovej sekcii](#).

Úžasné štyridsiate roky – plne obehové a inkluzívne

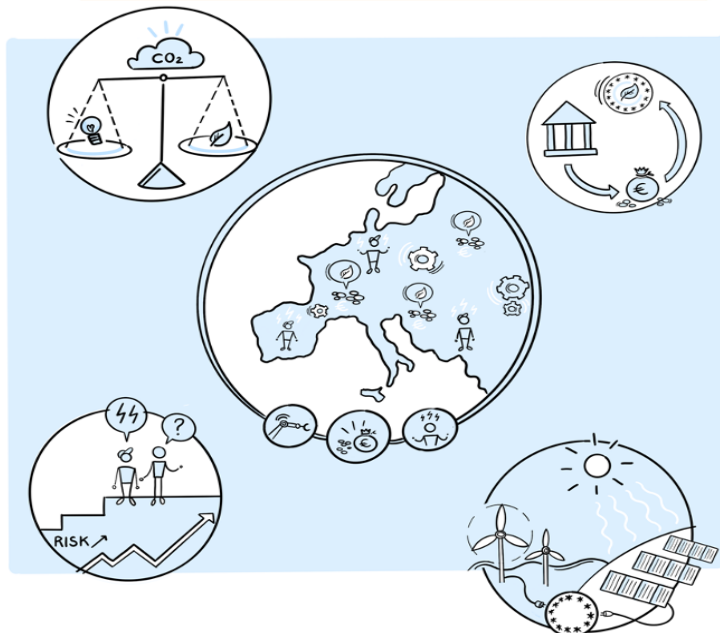
V roku 2040 sa najlepšie predávajú výrobky v rámci koncepcie „od kolisky ku koliske“ a výrobky s „čistým pozitívnym vplyvom“ z hľadiska sociálnej a environmentálnej udržateľnosti.

Pracovné podmienky vo všetkých sektoroch sú podstatne lepšie než boli pred dvoma desaťročiami; znečistenie sa minimalizovalo; podniky zistili, že nízka stopa je dobrá pre súvahu a dôvera verejnosti voči tvorcom politík a národným a európskym lídrom je vyššia než kedykoľvek predtým. Zavádzanie závažných opatrení v oblasti udržateľnosti a realizácia zásad „znižovania, opätovného využívania, recyklovania“ vo všetkých sektoroch si vyžaduje veľa spoločného doladovania, rovnako ako udržiavanie bezpečnosti a ochrany zamestnancov v mnohostrannom pracovnom prostredí s množstvom platforiem a foriem zamestnania. Jedným zásadným rozdielom v porovnaní so situáciou v roku 2020 je však hmatateľný pocit optimizmu: keď bolo úspešne zvládnutých toľko výziev, budúcnosť môže byť jedine jasná.

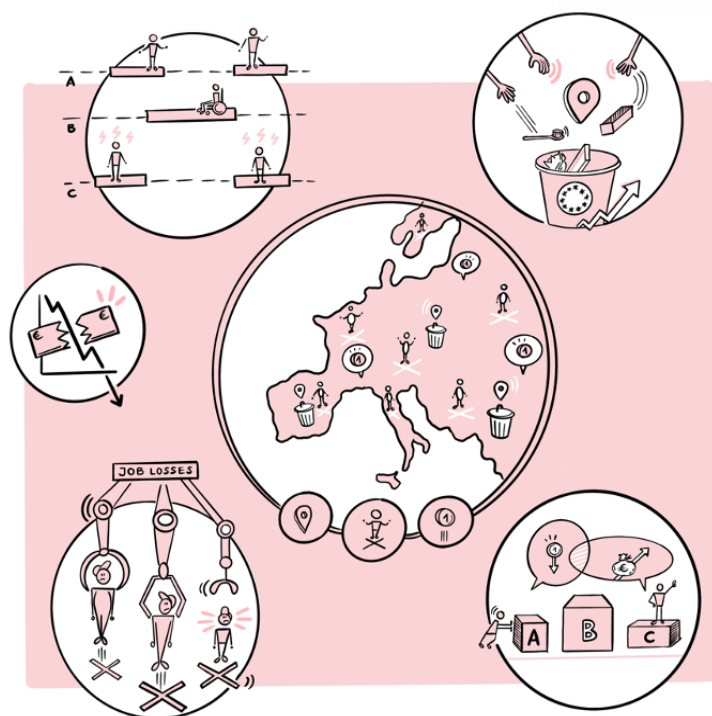
Uhlíková neutralita – nebezpečného druhu

Európa v roku 2040 dosiahla uhlíkovú neutralitu. Keďže sa však environmentálne výsledky stali najvyššou prioritou, utrpela kvalita pracovných miest a pracovných podmienok, aspoň v niektorých oblastiach.

Na začiatku 20. rokov 21. storočia sa verejnosť zaoberala najmä otepľujúcou sa klímou, extrémnymi poveternostnými javmi a stratou biotopov. Vláda ekologická uvedomelosť, čo viedlo k zvýšenej environmentálnej regulácii a nárastu priemyselných postupov šetrných k životnému prostrediu. Keďže sa však podstatná časť financií nasmerovala na obnoviteľnú energetickú infraštruktúru a iniciatívy v oblasti obehového hospodárstva, sociálne otázky ustúpili do úzadia. Mnohí zaznamenali pokles sociálnej infraštruktúry a služieb, sociálnych práv, inklúzie a kvality pracovných miest.

Udržať sa nad vodou – uprostred ekonomických a environmentálnych kríz

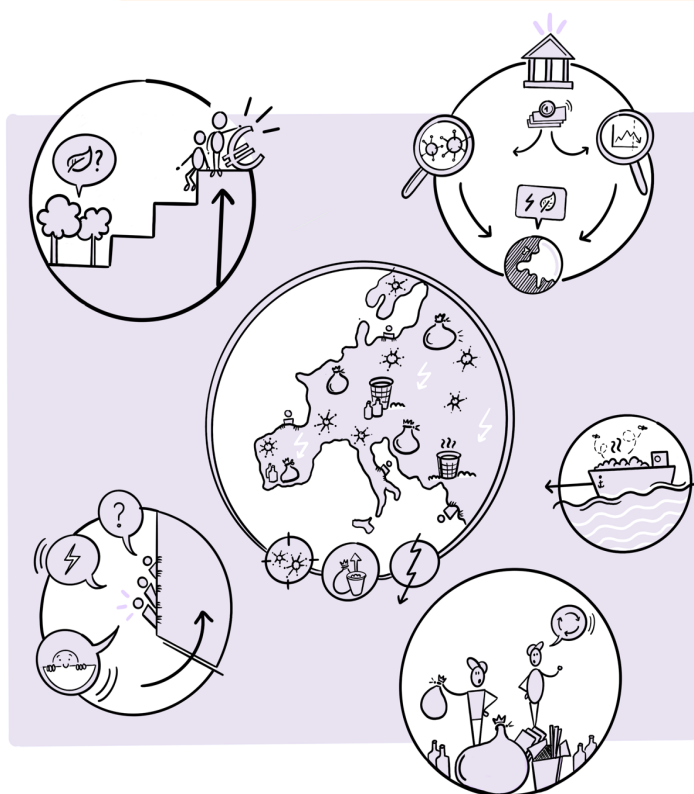
V roku 2040 chcú ľudia prácu, a to akúkoľvek. Udržať sa nad vodou je to jediné, na čom záleží. Životné prostredie, sociálne práva alebo kvalita pracovných miest sú s veľkým odstupom až na druhom mieste.

Recesie, škrty vo verejných výdavkoch, environmentálne krízy a rastúca nezamestnanosť: novinové titulky v roku 2040 naznačujú neveselé čítanie. V podnikaní hrá každý sám za seba, počíta sa len konkurencieschopnosť a zisk. Nové technológie, racionalizácia a digitalizácia vytvorili čoraz väčšiu skupinu zamestnancov, ktorým chýba kvalifikácia potrebná na prežitie v tejto novej bezohľadnej ekonomike. Práca pre platformy⁵ prináša prospech len úzkej skupine ľudí a aj v sektore, kde zaznamenáva rozmach, matrioškový efekt subdodávateľských zmlúv v rámci subdodávateľských zmlúv znamená, že zamestnanci nikdy nedostanú svoj primeraný diel. Obehové hospodárstvo je naďalej len vzdialeným snom a transformácia, ktorú každý absolvoval, nebola ekologická ani spravodlivá.

Regionálna obehovosť – s priepastnými rozdielmi v Európe

Do roku 2040 sa práca stala dvojvrstvovým systémom: o zmluvných zamestnancov je dobre postarané, čo však neplatí pre ľudí s neštandardnou formou zamestnania. Ani o životné prostredie nie je dobre postarané a obehovosť je zväčša regionálna.

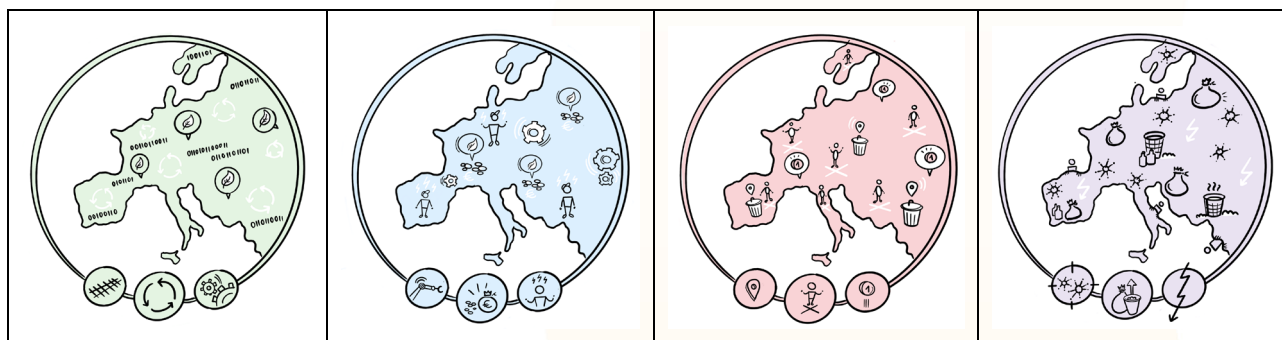
Počas posledných desaťročí sa tvorcovia politik a široká verejnosť zaujímali predovšetkým o bezpečné a rastúce hospodárstvo. Životné prostredie sa dostalo na druhú koľaj, no nie všade. Bohatšie európske regióny si mohli dovoliť zveriť zneškodňovanie odpadu a odstraňovanie znečistenia iným regiónom sveta alebo chudobnejším členským štátom EÚ a teraz sa pýšia istým druhom lokalizovaných obehových hospodárstiev, no cykly sa nikdy úplne neuzavrú – problémy sa len presunú inde. Zanedbala sa aj sociálna inklúzia. Keďže dobré pracovné miesta sú k dispozícii len malej skupine dobre vyškolených a vysokokvalifikovaných ľudí, čoraz vyšší počet zamestnancov je nútených prejsť k neformálnemu hospodárstvu a neregulovaným, nedostatočne ohodnoteným a čoraz neistejším pracovným miestam.

⁵ Toto je v rozpore so súčasnou iniciatívou EÚ v oblasti práce pre platformy [ktorá sa má zverejniť koncom roka 2021 (Európska komisia, 2021)], ktorej cieľom je zlepšovať pracovné podmienky pracovníkov platformiem. V tomto (a nasledujúcom) scenári sa predpokladalo, že vplyv tejto iniciatívy a navrhovaného aktu o digitálnych službách na zamestnancov a ich potenciál kolektívneho vyjednávania zostal obmedzený.

Prierezové dôsledky pre BOZP

Každý scenár sa líši, pokiaľ ide o príležitosti a výzvy, ktoré predstavuje pre budúcu BOZP a ktoré sú podrobne opísané v správe. Niektoré dôsledky, aj keď v rôznej miere, sa však dajú nájsť vo všetkých scenároch a nemuseli byť uvedené v údajoch súvisiacich s jednotlivými scenármi, aby sa zachovala ich stručnosť.

Regionálne dodávateľské reťazce: bez ohľadu na to, či sa dodávateľské reťazce skracujú z dôvodu úsilia o dosiahnutie nižšej environmentálnej stopy alebo v dôsledku ekonomickej roztrieštenosti, vyššia regionalizácia z hľadiska získavania zdrojov a výroby ponúka šancu zlepšiť dokumentáciu v rámci životného cyklu a presadzovať prísnejšie bezpečnostné normy.

Začlenenie BOZP do právnych predpisov: aspekty BOZP doteraz v právnych predpisoch EÚ v oblasti obehového hospodárstva alebo životného prostredia nezohrávali významnú úlohu. Iniciatívy na zlepšenie začlenenia BOZP sú cenné vo všetkých štyroch scenároch.

Nové technológie: počas údržby a najmä počas recyklácie môžu nové technológie (od biotechnológie po nanomateriály) predstavovať nové riziká. Dôkladné skúmanie a minimalizácia týchto rizík je pre orgány pôsobiace v oblasti BOZP jasnou výzvou a náročnosť tejto úlohy sa líši v závislosti od konkrétneho scenára.

Práca pre platformy: ak sa zodpovednosť za BOZP nebude riešiť v súlade s novou iniciatívou EÚ týkajúcou sa platforiem (pozri Európska komisia, 2021), akákoľvek forma zákazkovej ekonomiky bude pre fyzickú bezpečnosť a ochranu zdravia zamestnancov predstavovať množstvo rizík. Psychosociálne riziká spôsobené „prácou osamote“ (pozri aj „práca na diaľku“ ďalej v texte), dohľad vykonávaný umelou inteligenciou a tlak nezávislej práce pravdepodobne pretrvávajú.

Automatizácia, digitalizácia, umelá inteligencia a robotika: technologické a organizačné pokroky sú naďalej dvojsečnou zbraňou. Zatiaľ čo sa riziká vyplývajúce z práce v nebezpečnom alebo fyzicky náročnom prostredí pravdepodobne zmenšia, bude to sprevádzané vznikom (a čoraz výraznejším šírením) nových rizík spojených s interakciou človeka a robota a zvýšeným stresom v dôsledku zvýšeného monitorovania a tlaku na výkonnosť.

Práca na diaľku: v každom zo scenárov je práca súvisiaca s obehovým hospodárstvom mobilnejšia a flexibilnejšia, čo môže sťažiť dohľad a prenos poznatkov v oblasti BOZP a zvýšiť psychosociálne problémy.

Rekvalifikácia: rozsiahla rekvalifikácia a celoživotné vzdelávanie budú čoraz potrebné na to, aby zamestnancom poskytovali poznatky a informovanosť v oblasti BOZP, ktoré sú potrebné na bezpečný výkon práce.

Hospodárstvo spoločného využívania zdrojov: podobne ako práca pre platformy, bezpečnosť v partnerskom spoločnom využívaní bude musieť byť upravená novými predpismi, aby sa objasnila zodpovednosť. Dohľad a prenos poznatkov v oblasti BOZP však bude pravdepodobne ťažší vzhľadom na rozptýlenú zodpovednosť.

Záver a ďalšie kroky v projekte

V týchto štyroch scenároch je znázornené, ako rôzne sa môžu v nasledujúcich desaťročiach líšiť výzvy v oblasti BOZP. Najlepšia možná situácia („úžasné štyridsiate roky“) ukazuje, čo by sa mohlo stať, keby zainteresované strany a tvorcovia politik riešili dnešné environmentálne problémy zodpovedne a rozumne: skutočná a ďalekosiahla udržateľnosť sa dosahuje v obehovom hospodárstve, ktoré si udržiava konkurenčnú výhodu a v ktorom je ochrana zdravia a bezpečnosť zamestnancov kľúčová a neustále vylepšovaná priorita. V ostatných, menej pozitívnych scenároch sa znázorňuje, že hoci Európa možno bude schopná ukončiť svoju závislosť od fosílnych palív v neuveriteľne krátkom čase, mohlo by to byť na úkor bezpečnosti a ochrany zdravia zamestnancov a mohlo by to viesť k oveľa vyššej regionalizácii a roztrieštenosti situácie v oblasti BOZP. Ak Európa „urobí chybu“ v oblasti udržateľnosti, nedosiahne sa ani zelená transformácia a environmentálne záležitosti a bezpečnosť a ochrana zdravia zamestnancov sa dostane až na vzdialené druhé miesto za ekonomickými hľadiskami, čo bude v neprospech všetkých.

Aktuálne desaťročie bude pre budúcnosť Európy kľúčové: ako môžeme zrealizovať proces, v ktorom sa úspešne zvládne rýchly prechod na uhlíkovú neutralitu a zmeny takisto prispievajú k vyššej bezpečnosti a lepšej ochrane zdravia zamestnancov? Tieto štyri scenáre boli vytvorené s cieľom podporiť dialóg a uvažovanie o budúcich možnostiach spoločne so zainteresovanými stranami, a tým informáciami prispieť k súčasnej tvorbe rozhodnutí tak, aby bola politika viac orientovaná na budúcnosť. Ukazujú, že potenciálne cesty obehového hospodárstva v Európe a ich vplyv na pracovné podmienky by sa mohli značne líšiť, pričom rovnaký rozsiahly vplyv by mohli mať na začiatku aj v oblasti BOZP a potenciálnych budúcich oblastiach politik.⁶

Práca na scenároch bude pokračovať v druhej fáze tohto projektu, ktorá sa sústreďuje na šírenie a prispôbovanie scenárov prostredníctvom dialógu so zainteresovanými stranami a seminárov.

Autori: Cornelia Daheimová, Jessica Prendergastová a Jörg Rampacher (Future Impacts), Cécile Désaunayová (Futuribles).

Vizualizácie: Michelle Winkelsdorfová

Riadenie projektu: Annick Starrenová, Emmanuelle Brunová, Ioannis Anyfantis – Európska agentúra pre bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci, (EU-OSHA).

© Európska agentúra pre bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci (EU-OSHA), 2021, Reprodukcia je povolená pod podmienkou uvedenia zdroja.

⁶ Kľúčové posolstvá z prvej fázy tohto projektu sú podrobne opísané vo *Výhľadovej štúdii o obehovom hospodárstve a jeho vplyvoch na BOZP. 1. fáza: Makroscenáre. Záverečná správa* (pozri kapitolu 7: Závěry a výhľad).